

Online megjelenő folyóiratcikkek azonosítása és elérésének biztosítása DOI segítségével

Az MTA Könyvtár és Információs Központ 2014 óta tagja a DataCite és a CrossRef DOI regisztrációs ügynökségeknek. Az elmúlt 3 év során a szolgáltatást igénybe vevő partnerek száma megötszöröződött, egyre több hazai folyóiratban láthatunk DOI azonosítókat. Az alábbiakban röviden áttekintjük az azonosító használatának előnyeit és a benne rejlő felhasználási lehetőségeket.

Bilicsi Erika

MTA Könyvtár és Információs Központ Szakinformatikai Osztály
e-mail: bilicsi.erika@konyvtar.mta.hu

A tudományos kommunikáció hagyományos formája évszázadok óta a szakfolyóiratokban való publikálás. Az internet elterjedésével egyre több online folyóirat jelent meg a piacon, hiszen a hagyományos, nyomtatott folyóirat-kiadáshoz képest sokkal olcsóbb az online folyóirat-kiadás. Ez mind a lapok számának növekedésével, mind a megjelenő cikkek számának növekedésével járt. A jelenség új problémákat is felvetett: egyrészt az online megjelenő cikkek elérhetősége nem stabil, másrészt egyértelmű azonosításuk sem megoldott, mivel az online megjelenő közlemények nem mindig írhatóak le a megszokott adatokkal (pl. számos folyóirat hagyta el az oldalszámozást).

Ezekre a problémákra nyújt megoldást a DOI (Digital Object Identifier), az online tartalmak (ún. digitális objektumok) azonosítására szolgáló egyedi azonosító. 1997-ben alakult meg az International DOI Foundation, ami mind a mai napig működteti a DOI regisztráció szolgáltatást, immár 10 ügynökség segítségével [1], melyek különböző dokumentumtípusokra, ill. eltérő ügyfélkör kiszolgálására specializáltak. Az első DOI-k regisztrálására 2010-ben volt lehetőség a CrossRef ügynökségnél, de retrospektív azonosításra is lehetőséget nyújt a rendszer.

A DOI permanens, egyedi azonosító, melynek segítségével akkor is megtalálható az online tartalom teljes szövege, ha annak URL-je megváltozik. A rendszer úgy működik, hogy a DOI-t, az azonosítani kívánt tartalom bibliográfiai adatait és az online elérhetőséget (URL) egy adatbázisban rögzítik.

Így amikor a DOI-t az olvasó használja, a rendszer kikeresi a regisztrált URL-t és továbbítja a megadott weboldalra az olvasót. A rendszer működésének feltétele, hogy amennyiben az URL változik, azt le kell cserélni a központi nyilvántartásban.

A DOI-t a kiadók állítják össze, mely két részből áll:

- a prefixből, mely mindig "10." karakterekkel kezdődik, második részében pedig számjegyek azonosítják a kiadót/folyóiratot;
- és a suffixből, mely magát a dokumentumot azonosítja. Alkalmazható karakterek: "0-9", "a-z", "A_Z", "- . _ /"

Az így összeállított azonosítót a "https://doi.org/" után a böngésző címsorába beírva juthat el az olvasó a teljes szöveghez¹. A regisztrált DOI nem módosítható vagy törölhető – csak a hozzá kapcsolt adatok módosítása lehetséges –, ami szintén a hosszú távú elérhetőség biztosításának záloga.

Számos hazai kiadó, szerkesztőség, bár felismerte a DOI rendszer előnyeit, mégsem tudott csatlakozni az adminisztrációs terhek és a finanszírozási nehézségek miatt. Az MTA Könyvtár és Információs Központ (MTA KIK) ezt felismerve alakította ki 2014-ben DOI regisztráció szolgáltatását: csatlakoztunk a CrossRef ügynökséghez, így az éves tagsági díjat a könyvtár finanszírozza, a kiadónak csak a DOI regisztráció költségét kell megfizetni [2], a szolgáltatásnak egyéb díja nincsen². Ezt a szolgáltatást veszi igénybe a Közlekedéstudományi Szemle is, a 2017. évi 2. számtól már DOI-val azonosítottan jelennek meg a cikkek.

¹ A megadott URL-n nem feltétlenül nyílt hozzáféréssel érhető el a teljes szöveg, a kiadó kötheti előfizetési díjhoz a hozzáférést.

² Az MTA KIK a DOI regisztráció bevezetésének támogatására elkülönített összeggel támogatja egyes folyóiratok megjelenítését

Mivel a CrossRef ügynökség kifejezetten a tudományos közlemények azonosítására specializálódott, a csatlakozó kiadóknak előírja, hogy úgy jelentessék meg cikkeiket, hogy az irodalomjegyzékben szereplő tételek mellett kattintható linkként jelenítsék meg a DOI azonosítókat [3]. Ez több előnnyel is jár: egyrészt az olvasónak csak erre a linkre kell kattintania, ha valamelyik hivatkozott irodalom érdeklí, így várható, hogy még több hivatkozás érkezik a szóban forgó közleményre, másrészt a hivatkozások száma automatizált módon összegyűjthető, amennyiben a kiadó igénybe veszi az ún. Cited-by szolgáltatást is [4]. Tulajdonképpen egy kibővített DOI regisztrációról van szó, melynek során nem csak a cikkek adatait, URL-ét és DOI azonosítóját regisztráljuk a központi rendszerben, hanem a hivatkozott irodalmat is. Mivel a DOI egyértelműen azonosítja a hivatkozott tételeket, a rendszerből lekérdezhető, hogy adott DOI mely közlemények hivatkozási listájában szerepel. Emellett számos más szolgáltatást is kínál ez az ügynökség a kiadóknak, melyek célja a tudományos közleményekkel kapcsolatban felmerülő problémák megoldása, mint például az egyértelmű szponzor azonosítás [5], plágiumkeresés [6], verziókövetés [7]. Akár a kiadó veszi igénybe közvetlenül az ügynökségtől a későbbiekben az ilyen szolgáltatásokat, akár az MTA KIK bővíti majd ilyen irányban az igénybe vehető lehetőségeket, a DOI regisztráció az első lépés a lap olvasottságának növelése és az automatizált feldolgozhatóság felé³.

A DOI regisztrációs rendszerben számos egyéb lehetőség is rejlik, melyek a folyóirat-kiadásban is használhatóak, hiszen nem cikkek vagy tudományos közlemények azonosítására jött létre a rendszer, hanem digitális objektumok kezelésére. Azaz regisztrálható DOI a lapban megjelenő ábrák, képek, táblázatok, mellékletek stb. számára is, a lehetőségek száma szinte végtelen. Akkor célszerű ezeket DOI-val azonosítani, ha olyan unikális eredményeket tartalmaznak, amit érdemes hivatkozhatóvá tenni. Így nem csak közleményekre lehet hivatkozni, hanem egészen pontosan a közlemény egy adott részletére is. Sőt, a DOI rendszer lehetővé teszi, hogy kutatási adatokra vagy adatsomagokra is egy-

értelműen hivatkozhatunk [8]. Ami lehetőséget ad arra, hogy a közleményben szereplő eredményeket adatokkal támassza alá a szerző, akár anélkül, hogy azok megjelenjenek a lapban, azaz a kutatási adatok lehetnek pl. repozitóriumban. De arra is lehetőséget nyújt, hogy olyan online közölt kutatási adatok legyenek hivatkozhatóak, amik nem egy cikk mellékleteként kerültek az internetre. Mindez lehetővé teszi a kutatási adatok többszöri⁴, több szempontú, akár eltérő célú, költséghatékony⁵ felhasználását és biztosítja a közölt eredmények ellenőrizhetőségét.

Az MTA KIK ezen a területen is nyújt szolgáltatásokat. A kutatási adatok azonosítására specializálódott DataCite DOI ügynökségnek is partnere. Kutatási adatokat gyűjtő repozitóriumot jelenleg sajnos még nem üzemeltet, de kialakítása folyamatban van. Az igen változatos dokumentumok leírása kihívást jelent a tervezésben, hiszen valamennyi tudományterület számára használható gyűjtemény kialakítása a cél. A Magyar Tudományos Művek Tárában (MTMT) lehetőség van a publikus kutatási adatok rögzítésére és az ezekre adott hivatkozások gyűjtésére.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] DOI Registration Agencies: http://www.doi.org/registration_agencies.html
- [2] Registration fees: https://www.crossref.org/fees/#content_registration_fees
- [3] Reference linking: <https://www.crossref.org/services/reference-linking/>
- [4] Cited-by: <https://www.crossref.org/services/cited-by/>
- [5] Funder registry: <https://www.crossref.org/services/funder-registry/>
- [6] Similarity check: <https://www.crossref.org/services/similarity-check/>
- [7] CrossMark: <https://www.crossref.org/services/crossmark/>
- [8] A kutatási adatok menedzsmentjéről ld. Holla.: Kutatási adatok kezelésének nemzetközitrendjei. In.: Tudományosság Műszaki Tájékoztatás, 62. évf. (2015) 5 sz. p. 177-180. <http://real.mtak.hu/24531/>

³ A DOI-hoz kapcsolt adatok más rendszerekbe – pl. az MTMT-be – átvehetőek.

⁴ Az adatok akár évtizedekkel később is felhasználhatóak, de olyan adatokról is szó lehet, melyek nem reprodukálhatóak, így idősoros kutatások csak a keletkező adatok megőrzésének biztosításával lehetségesek.

⁵ Az adatok előállításának költségét csak egyszer kell finanszírozni, de számos kutatásban felhasználhatóak.

